

**SUKUTUTKIMUKSESTA SUKUTARINAKSI
NARRATIIVISUUDEN VOIMALLA**

Mervi Lampi
Kandidaatintutkielma
Kirjoittaminen
Musiikin, taiteen ja
kulttuurin tutkimuksen
laitos
Jyväskylän yliopisto /
Hämeen kesäyliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Jyväskylän yliopiston avoin yliopisto / Hämeen kesäyliopisto
Tekijä Mervi Lampi	
Työn nimi Sukututkimuksesta sukutarinaksi narratiivisuuden voimalla	
Oppiaine Kirjoittaminen	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika 31.5.2022	Sivumäärä 23
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän kandidaatintutkielman tarkoituksena on tarkastella, miten kirjoittamisen opetussisältö suunnitellaan tarkasti rajatusta aiheesta kohdennetulle asiakasryhmälle. Lähestymistapa kandidaatintutkielman aiheeseen on kehittämisenäkökulma. Tutkielman tarkoitus on kehittää luovan kirjoittamisen työtapoja laatimalla opetussuunnitelma ja harjoitustehtävät yhtä kirjoittamisen työpajaa varten. Työpajan aihe on rajattu sukutarinan kirjoittamiseen ja opetuksen kohderyhmänä ovat sukututkijat. Keskiössä on kirjoittaminen ja sen opettaminen.</p> <p>Kandidaatintutkielmassani tarkastelen lähdekirjallisuuden perusteella sukutarinan ja narratiivisen tietotekstin yhtäläisyyksiä ja eroja. Sukutarinalla tarkoitetaan lyhyttä proosamuotoista tekstiä, joka kertomuksen tavoin etenee alusta loppuun juonenkulkua seuraten. Sukutarina perustuu todellisiin, eläneisiin henkilöihin, paikkoihin ja historiallisiin tapahtumiin, jotka voidaan todentaa esimerkiksi asiakirjalähteistä.</p> <p>Johtopäätökseni on, että sukutarina on narratiivinen tietoteksti. Narratiivisuus on huomioitava sukutarinatyöpajan opetussisällön laadinnassa. Sukutarina on kertomus, jolla on selkeä alku, keskikohta ja loppu sekä ne yhteen sitova juoni. Sukutarina kirjoitetaan lukija mielessä: kirjoittaja haluaa viedä lukijan elämysmatkalle menneisyyteen ja tuoda menneet sukupolvet lähemmäksi nykyisyyttä.</p>	
Asiasanat kirjoittaminen, kirjoittamisen opettaminen, narratiivisuus, narratiivinen tietoteksti, sukutarinat, sukututkimus, työpajaopetus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Yksipäiväisen työpajan rakenne ja aikataulusuunnitelma 13

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	3
2.1	Tutkimuskysymykset	3
2.2	Käsitteet	4
2.3	Tutkimusaineisto	4
3	SUKUTARINA JA NARRATIIVISUUS.....	6
3.1	Tarinallinen tietoteksti on kertomus	6
3.2	Sukutarina on tietoteksti	7
3.3	Tarinan taustalla on tieto	8
3.4	Tarinoita on kaikkialla.....	9
3.5	Tarina kerrotaan alusta loppuun	9
4	OPETELLAAN KERTOMAAN TARINA.....	11
4.1	Alussa on tavoite	11
4.2	Sopivassa suhteessa	12
4.3	Tarinan ainesosista syntyy kertomus.....	14
4.4	Kirjoittamaan oppii kirjoittamalla	17
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	20
	LÄHTEET	22

1 JOHDANTO

Sukututkimuksen suosio on kasvanut tasaisesti 1970-luvulta lähtien, jolloin siitä tuli niin sanotusti koko kansan harrastus. Sukututkimuksessa käytetyimpien asiakirjajonkokonaisuuksien digitointi 2000-luvulla on parantanut lähteiden saavutettavuutta ja lisännyt harrastajien määrää. Sukututkimuksessa selvitetään sukuun kuuluvien henkilöiden elämää ja elinpiiriä käyttämällä erilaisia lähteitä kuten asiakirjoja, valokuvia ja muistitietoa.

Sukututkimuksen peruslähdeaineistoa ovat seurakuntien arkistoihin kuuluvat väestörekisteriasiakirjat. Näistä niin sanotuista kirkonkirjoista sukututkimusharrastaja kokoaa tutkimuksensa rungon, joka muodostuu henkilöiden perustiedoista. Tyypillisimpiä perushenkilötietoja ovat syntymäaika- ja paikka, vihkiaika- ja paikka, muuttotiedot sekä kuolinaika- ja paikka. Sukututkimuksen runkoa rakentaessaan sukututkija kerää samalla suvun jäsenten elämäntapahtumiin liittyviä tietoja, kuten ammatteja ja asuinpaikkoja. Sukututkimuksen tulokset on yleensä julkaistu erilaisten sukuluetteloiden ja -kaavioiden muodossa. Kokonainen sukukirjasarja voi koostua pelkästään perhetauluista, joihin on koottu vain tutkittujen henkilöiden perustiedot. (Vantti 2010, 60.)

Tällä vuosituhannella sukukirjoihin on tullut sukuluetteloiden lisäksi niin sanottu proosatekstiosio, joka avaa suvulle tärkeiden paikkojen historiaa muistuttaen näin osaltaan paikallis- tai kylähistoriaa. Viime vuosina myös tarinallisuus on alkanut näkyä sukukirjoissa ja yleisemminkin sukututkimuksessa. (Vantti 2010, 60-61.) Suomen Sukututkimusseura järjesti 100-vuotisjuhlavuotensa kunniaksi vuonna 2017 ensimmäisen sukutarinakilpailun, jossa etsittiin asiakirjoihin, muistitietoon tai oma-kohtaisiin kokemuksiin perustuvia tarinoita henkilöiden ja perheiden vaiheista. Kilpailu on sen jälkeen järjestetty vuosittain, ja siihen osallistuneet tarinat talletetaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon, jossa ne ovat myöhemmin tutkijoiden käytettävissä. Kilpailuun osallistuneista tarinoista on julkaistu myös vuosittain antologia.¹

¹ www.genealogia.fi/sukutarinakilpailu, luettu 15.4.2022

Tarinallisuuden kiinnostaessa enemmän sukututkijoita on todettu aiheeseen keskittyvälle koulutukselle olevan tarvetta. Kuitenkin vasta 2020-luvulla on sukututkijoille tarjottu koulutusta sukutarinan kirjoittamiseen liittyen. Koulutus on koostunut enimmäkseen yksittäisistä luennoista, joilla aihetta on käsitelty yleisluontoisesti ja teoreettisesti. Toistaiseksi useimpiin sukutarinakouluksiin ei nähdäkseni ole liittynyt käytännön kirjoitusharjoituksia.

Olen opettanut sukututkimusta yli 20 vuotta. Pitämäni koulutukset ovat vaihdelleet yksittäisistä luennoista useamman kuukauden pituisiin kursseihin aina alkeis- ja peruskursseista syventäviin jatkokoulutuksiin. Jollain pidemmällä kursseilla olen antanut opiskelijoille kotitehtäviksi pieniä kirjoitusharjoituksia, joiden tarkoitus on ollut tehdä tutuksi sukututkimuksen tarinallistamista. Pelkästään sukutarinoiden kirjoittamiseen keskittyvää koulutusta en ole kuitenkaan vielä pitänyt.

Suomen Sukututkimusseura tilasi minulta sukutarinan kirjoittamisen työpajakoulutuksen, joka on tarkoitus toteuttaa samansisältöisenä useammalla paikkakunnalla loppukevästä 2022. Työpajassa on tarkoitus syventää aikaisemmin pidetyn sukutarinan kirjoittaminen -teorialuennon antia erilaisten käytännön esimerkkien ja kirjoitusharjoitusten avulla. Tämän kandidaattitutkielman tarkoitus on kehittää opetussisältö ja harjoitustehtävät edellä mainittuun sukutarinan kirjoittamisen työpajaan. Määrittelen tutkimustehtävän ja tutkimukseen liittyvät käsitteet seuraavassa luvussa.

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

2.1 Tutkimuskysymykset

Tämän kandidaattitutkielman tarkoituksena on tarkastella, miten kirjoittamisen opetussisältö suunnitellaan tarkasti rajatusta aiheesta kohdennetulle asiakasryhmälle. Tavoitteenani on suunnitella ja laatia opetussisältö yksipäiväiseen työpajaan, jossa perehdytään käytännön esimerkkien ja kirjoitusharjoitusten avulla sukutarinan kirjoittamiseen. Keskiössä on kirjoittaminen ja sen opettaminen. Miten suunnitellaan sukutarinakurssin opetussisältö?

Lähestymistapani kandidaattitutkielman aiheeseen on kehittämisenäkökulma. Tutkielman tarkoitus on kehittää luovan kirjoittamisen työtapoja laatimalla opetussuunnitelma ja harjoitustehtävät yhtä kirjoittamisen työpajaa varten. Työpajan aihe on rajattu sukutarinan kirjoittamiseen ja opetuksen kohderyhmänä ovat sukututkijat. Miten aihe ja kohderyhmä on huomioitava opetuksen suunnittelussa? Miten havainnollistetaan kirjoittamisen prosessi, jossa sukututkimuksen perustiedoista muokataan proosamuotoinen sukutarina?

Lähtöhypoteesini on, että sukutarina on narratiivinen tietoteksti. Kandidaattitutkielmassani tarkastelen lähdekirjallisuuden perusteella sukutarinan ja narratiivisen tietotekstin yhtäläisyyksiä ja eroja. Mitkä ovat narratiivisen tietotekstin ominaispiirteet? Miten ne suhtautuvat sukutarinan määritelmään? Pohdin samalla, millaisista osista kertomus muodostuu ja miten kertomuksen rakenteelliset osat on otettava huomioon sukutarinassa. Millaisin keinoin tarinallisuutta voidaan ilmentää?

2.2 Käsitteet

Sukutarinan käsitettä ei ole suoraan määritelty tutkimuskirjallisuudessa tai sukututkimusoppaissa. Tässä kandidaatintutkielmassa esitetty sukutarinan määritelmä on tutkielman tekijän muodostama; perustana on käytetty Suomen Sukututkimusseuran sukutarinakilpailun sääntöjä, sukutarina-antologioiden esipuheita ja antologioissa julkaistuja kilpailutekstejä (ks. esimerkiksi Vasenkari & Kuusiluoma 2018 ja Aho, Kuitula & Vuorela 2021). Määritelmässä on hyödynnetty myös tutkielman tekijän omia havaintoja sukutarinoista niin kirjoittajana kuin lukijana.

Sukutarinalla tarkoitetaan lyhyttä proosamuotoista tekstiä, joka kertomuksen tavoin etenee alusta loppuun juonenkulkua seuraten. Sukutarina perustuu todellisiin, eläneisiin henkilöihin, paikkoihin ja historiallisiin tapahtumiin, jotka voidaan todentaa esimerkiksi asiakirjalähteistä. Tarinassa voi kuitenkin olla fiktiivisiä piirteitä kuten esimerkiksi vuorosanoja tai henkilön tunnetiloihin eläytymistä. Sukutarina ei kuitenkaan voi rakentua kuvitteellisen tiedon tai olettamusten varaan.

Sukutarina eroaa sukukirjasta pituutensa puolesta ollen sitä selvästi lyhyempi. Pituudelle on vaikea antaa yksiselitteistä määrämintää, mutta kaunokirjallisuudesta se vertautuu lähinnä novellin mittoihin. Suomen Sukututkimusseuran sukutarinakilpailussa tarinan enimmäispituudeksi on määritelty 15000 merkkiä välilyönnit mukaan laskettuna.² Sukutarina voidaan kirjoittaa myös runon tai säenovellin muotoon.

Tieteelliseen artikkeliin verrattuna sukutarinassa ei yleensä ole lähdeviitteitä tai lähdeluetteloa. Sukutarinassa voi silti olla suoria lainauksia esimerkiksi kirjeistä, päiväkirjoista tai viranomaisten asiakirjoista. Tällöin lähde yleensä mainitaan. Laajemmasta sukukirjasta poiketan tarinassa on vähemmän henkilöitä; lisäksi sukutarinalla on usein selkeä päähenkilö. Sisällöltään sukutarina muistuttaa eniten pienoiselämäkertaa.

Narratiivisella tai tarinallisella tietotekstillä tarkoitetaan tietoon pohjautuvaa tekstiä, joka hyödyntää kaunokirjallisia keinoja elävöittääkseen lukukokemusta helpottaen näin tiedon omaksumista (Hiidenmaa 2020, 24-30; Raevaara & Strellman 2019, 114). Määrittelen narratiivisen tietotekstin tarkemmin luvussa 3.1.

2.3 Tutkimusaineisto

Kirjoitelmani teoreettisen lähdepohjan muodostavat erilaiset oppaat. Hyödynnän lähteenä kirjoittamisen oppaita ja niiden harjoitustehtävämalleja sekä

² www.genealogia.fi/sukutarinakilpailu, luettu 15.4.2022

kirjoittamisen opettamiseen liittyvää kirjallisuutta. Lisäksi käytän soveltuvin osin ryhmäohjaajalle ja työpajan vetäjälle suunnattua opaskirjallisuutta. Kirjallisuuskatsauksen perusteella kartoitan sukutarinan kirjoittamisen työpajaan parhaiten soveltuvat opetus- ja harjoitusmenetelmät. Kartoituksen pohjalta suunnittelen ja valmistelen koulutuspäivän opetussisällön tehtävineen.

Sukutarinan kirjoittamisesta ei ole julkaistu yhtään kirjallisuutta. Lähimpänä on Marija Vantin (2010) *Totta ja tarua. Kirja menneisyydestä kirjoittavalle*, jossa mainitaan sukututkimus useamman kerran. Teos keskittyy opastamaan laajempien sukutekstien kirjoittamista, mutta on kuitenkin pääosiltaan sovellettavissa myös lyhyempiin sukutarinoihin. Lisäksi käytän kandidaatintutkielmassani erityisesti oma-/elämäkerta-kirjoittamiseen liittyvää lähdekirjallisuutta ja harjoitustehtäviä, esimerkiksi Pepi Reinikaisen (2007) *Elämänkaarikirjoitus ja ihmisen vuodenaajat* -teosta. Omien kirjoittamisen opiskelukokemustani pohjalta oletan lähtökohtaisesti näistä olevan eniten hyötyä.

Kirjoittamisen opettamisen osalta keskeisimpänä lähdekirjallisuutena on Päivi Haanpään (2015) *Sanataideohjaajan opas*, Miisa Jääskeläisen (2002) *Sana kerrallaan: Johdatus luovaan kirjoittamiseen* ja Marja-Riitta Vainikkalan (2021) *Kirjoittajakurssikirja*. Luovan kirjoittamisen opettamisesta ei ole julkaistu kovin montaa suomenkielistä kirjaa. Kirjoittamisoppaisiin voi sisältyä oma lukunsa myös kirjoittamisen opettamisesta.

Työpajaan soveltuvia kirjoitusharjoituksia ja -tehtäviä olen löytänyt edellä mainittujen oppaiden lisäksi esimerkiksi Niina Hakalahden ja Taija Tuomisen *Kirjoittajaohjaajan tukipaketista* (1996), Johanna Karhumäen ja Sari Toivakan *Sininen kynä – Luovan kirjoittamisen oppaasta* (1999) ja Anu Silfverbergin ja Elina Hirvosen *Sata sivua – tekstintekijän harjoituskirjasta* (2010). Hyödynnän harjoitusten valinnassa myös omia kokemuksiani eri kirjoituskursseilta, joille olen osallistunut.

Käytän lähteenä myös narratiiviseen tietotekstiin liittyvää tutkimuskirjallisuutta pohtiessani sukutarinan ominaisuuksia ja rakennetta. Kirjallisuuskatsauksessa mietin erityisesti, miten sukutarina suhteutuu narratiiviseen tietotekstiin.

Suomen Sukututkimusseuran julkaisemia sukutarina-antologioita käytän työpajan opetusmateriaalina muun muassa julkaisuista poimittujen esimerkkien kautta. Antologiat eivät ole kandidaatintutkielmani varsinainen lähdeaineisto, mutta hyödynnän niiden esipuheita laatiessani sukutarina-määritelmää. Julkaisut toimivat lisäksi oman aiheeseen perehtymiseni välineenä, sillä voidakseni opettaa sukutarinan kirjoittamista, haluan tietää, millaisia sukutarinoita aikaisemmin on kirjoitettu.

3 SUKUTARINA JA NARRATIIVISUUS

3.1 Tarinallinen tietoteksti on kertomus

Kertomusmuotoisia uutisia julkaistiin jo 1800-luvun suomalaisissa sanomalehdissä (Hiidenmaa 2020, 25). Tarinat ja kertomukset yhdistetään yleensä kaunokirjallisuuteen, mutta viimeistään 2000-luvulla ne ovat nousseet esille myös tietokirjallisuudessa. Luova tietokirjallisuus, kaunokirjallinen tietokirjallisuus tai asiaproosa viittaavat käsitteinäkin kaunokirjalliseen suuntaan. Kirjallisuudentutkimuksessa puhutaan myös kertovasta, kerronnallisesta, journalistisesta tai tarinallisesta tietokirjallisuudesta. (Hiidenmaa 2020, 24-25, 44-45; Karjula & Mahlamäki 2017, 8-9; Raevaara & Strellman 2019, 114.)

Mikä on tarinallinen tietoteksti? Tarinallinen tietokirjallisuus hyödyntää kaunokirjallisuuden kerronnallisia keinoja tarjotakseen lukijalle kiinnostavan luku-elämyksen. Sisältö perustuu kuitenkin tietoon eikä kuviteltuihin, fiktiivisiin asioihin. Luovuus tietokirjallisuudessa käsitetäänkin tiedon esittämistavaksi. (Raevaara & Strellman 2019, 114.) Pirjo Hiidenmaa (2020, 24) määrittelee narratiivisen tietokirjan kertomuksen varassa eteneväksi teokseksi, joka kuvaa todellisia tapahtumia kaunokirjallisin keinoin. Tarinallisuus lisää lukijoiden mielenkiintoa, tekstiin eläytymistä ja tiedon omaksumista sekä parantaa lukukokemusta (Hiidenmaa 2020, 28-30). Löydän kuvauksesta yhtäläisyyksiä sukutarinan kanssa.

Tarinan keskiössä on yleensä muutos; tarinan avulla kerrotaan, mitä on tapahtunut (Lassila-Merisalo 2020, 41; Raevaara & Strellman 2019, 180-185). Kertomukselle on puolestaan tyypillistä juoni, joka sitoo tapahtumat yhteen. Kirjoittajan on hallittava kokonaisuus alusta loppuun, jotta kertomus etenee sujuvasti. Mitä enemmän henkilöitä, tapahtumia ja paikkoja, sen hankalampaa kokonaisuuden hallitseminen on. (Lassila-Merisalo 2020, 25.) Moni sukutarinan kirjoittaja tipahtaa

tähän ansakuoppaan tuomalla yhteen tarinaan liian monta suvun jäsentä ja liian pitkän aikajan. Tarinan rajaaminen on taitolaji. Marija Vantti (2010, 78-80) toteaa, että aloitteleva kirjoittaja voi kokeilla ensin novellin kirjoittamista, koska sen aihe on rajatumpi kuin romaanin. Sukutarinaan tämä on sovellettavissa suoraan: siinä voidaan keskittyä päähenkilön tiettyyn elämänjaksoon tai merkityksellisiin muutoshetkiin sen sijaan, että kuvattaisiin koko henkilön elämänkaari. (Vantti 2010, 78-79.)

3.2 Sukutarina on tietoteksti

Tarinallisuus on viime vuosina lisääntynyt myös sukututkimuksessa. Suomen Sukututkimusseura on vuodesta 2017 lähtien järjestänyt vuosittaisen sukutarinakilpailun, johon osallistuneita tarinoita on julkaistu antologioina (Aho, Kuitula & Vuorela 2021; Vasenkari & Kuusiluoma 2018, 2019, 2020). Sukutarinakilpailussa

”etsitään asiakirja-aineistoon, muistitietoon tai omakohtaisiin kokemuksiin perustuvia tarinoita, jotka kertovat henkilöiden ja perheiden vaiheista. Sukutarinoissa voi olla myös fiktiivisiä piirteitä, vaikka ne kertovat historiallisista henkilöistä ja todellisista tapahtumista. Kirjoittaja voi itse valita tarinansa näkökulman, tyylin ja luonteen.”³

Kilpailusäännöt määrittelevät sukutarinan pitkälti tarinallista tietotekstiä vastaavaksi: tosiasioihin pohjautuva teksti, joka voi sisältää myös kaunokirjallisia piirteitä.

Sukutarina sisältää jo tarinan käsitteen, mutta kuten tietotekstejä yleensäkin, voidaan sukutarinakin kertoa monella tavalla. Vuoden 2020 voittajatarina on puhekielellä ja murteella kirjoitettu runokokoelma (Aho, Kuitula & Vuorela 2021). Vuosien varrella palkituista sukutarinoista löytyy useita, jotka voidaan luokitella narratiivisiksi tietoteksteiksi. Moni sukutarina muistuttaa ulkoasultaan enemmän kaunokirjallista tekstiä muun muassa valitun kertojan näkökulman, puhekielisyyden tai dialogin vuoksi.

Kaunokirjalliset keinot eivät kuitenkaan vie sukutarinoilta pois tietopohjaa. Asiakirjoihin ja arkistolähteisiin perustuvat tarinat ovat tietotekstejä, kun kirjoittaja on pitäytynyt faktoissa eikä ole sortunut keksimään puuttuvia tietoja tai muuttamaan tosiasioita. (Hiidenmaa 2020, 40-41; Lassila-Merisalo 2020, 96; Nyqvist 2020, 54-55.) Sujuvasti etenevä tarina voi menettää lukijansa mielenkiinnon ja luottamuksen vain yhdellä väärällä tiedolla tai liiallisella mielikuvittelulla.

Tarinalliseen tietotekstiin liittyy kuitenkin vaaranpaikkoja, jotka kirjoittajan on hyvä tiedostaa. Yksityiskohtien korostaminen ja toisten poisjättäminen, kertomuksen sävy ja tunnelma voivat vaikuttaa väärin tavalla tietosisältöön. (Raevaara & Strellman

³ www.genealogia.fi/sukutarinakilpailu, luettu 15.4.2022

2019, 192-193.) Kirjoittaja ei saa myöskään sortua ylitulkitsemaan tapahtumia, luomaan olemattomia syy- ja seuraussuhteita asioiden välille tai tyrkyttämään lukijalle valmiiksi annettuja tunteita (Lassila-Merisalo 2020, 77, 108-112). Kertominen on aina valintojen tekemistä: mitä kerrotaan ja mistä vaietaan. Kirjoittajan on oltava tietoinen valintojensa vaikutuksista.

3.3 Tarinan taustalla on tieto

Sukutarinoita voisi kutsua rekonstruoiduiksi reportaaseiksi, sillä ne tyypillisesti kertovat menneisyydestä ja menneistä tapahtumista (Lassila-Merisalo 2020, 21). Tarinallinen tietoteksti perustuu tietoon, mutta sujuva kertomus ja lukijan mielenkiinto voivat katketa liiallisen taustatiedon esittämiseen. Kirjoittajan on harkittava tarkkaan, miten paljon ja millä tavalla faktat tarinallisessa tietotekstissä esittää. Kirjoittajan on tehtävä valintoja. (Hiidenmaa 2020, 39-41; Lassila-Merisalo 2020, 26.)

Mitä enemmän tekstissä on nimiluetteloita ja numeroita, sitä enemmän se vaikuttaa tietokirjallisuudelta. Sukututkijalle voi olla vaikeaa jättää tarkat päivämäärät ja vuosiluvut pois. Narratiivisessa sukutarinassa on kuitenkin hyvä miettiä, mitä kerrotaan yksityiskohtaisen tarkasti ja mitä kaunokirjallisin keinoin. Yksilön elämään liittyvät tapahtumatkin voi ilmaista esimerkiksi historiallisten tapahtumien kautta, "silloin kun Suomi itsenäistyi", jolloin kerronnallinen ote tekstissä säilyy (Hiidenmaa 2020, 33-34).

Tietokirjallisuuteen kuuluvat lähdeviitteet, jotka ohjaavat lukijan tiedon äärelle. Lähdeviitteet kuuluvat tarinalliseen tietotekstiinkin. Kaunokirjallisuudessa hyödynnetään tutkimuskirjallisuutta lähteenä, mutta tietokirjoihin ei viitata romaanin sivuilla. (Nyqvist 2020, 53-55.) Tässä mielessä sukutarinat ovat lähempänä kaunokirjallisuutta, sillä niissä ei yleensä ole lähdeviitteitä. Sukutarinoissa esitetyt tiedot ovat kuitenkin lähteistä tarkistettavissa, sillä ne pohjautuvat todellisiin henkilöihin ja tapahtumiin.

Tarinallinen tietoteksti sopii henkilöhistorialliseen tietokirjallisuuteen, ja sitä onkin käytetty esimerkiksi elämäkertakirjallisuudessa. Henkilötarina on helppo rakentaa elämäntapahtumien varaan; toisiaan seuraavat tapahtumat kuljettavat tarinaa eteenpäin. Toisen elämästä kirjoittavan sukututkijan on kuitenkin tiedostettava vastuunsa siitä, että hän esittää tositapahtumat ilman perusteettomia tulkintoja ja kokonaiskuvaa väärinymmärtä. (Hiidenmaa 2020, 49; Karjula & Mahlamäki 2017, 17; Raevaara & Strellman 2019, 181, 278-281.)

3.4 Tarinoita on kaikkialla

Mistä niitä tarinoita voi löytää, mikä aihe kiinnostaa lukijoita? Esitän vastauskysymyksen: mikä aihe ei kiinnostaisi ketään? Historioitsija Teemu Keskisarja (2017) toteaa, että se miten kerrotaan on tärkeämpää kuin mitä kerrotaan. Vaatimattomalta ja tylsältä vaikuttavasta aiheesta voi kirjoittaa kiinnostavasti, kun valitsee oikean näkökulman. Vastaavasti mielenkiintoisen aiheen voi pilata esimerkiksi vaikeaselkoisilla sivistyssanoilla tai väärällä kertomistavalla, joka ei vie tarinaa eteenpäin. (Keskisarja 2017; Raevaara & Strellman 2019, 18-20.)

Aiheita on kaikkialla ja sukututkija on jo lähtökohtaisesti tarinoiden äärellä. Kerätessään tietoja kirkonkirjoista, perukirjoista ja muista lähteistä sukututkija poimii talteen myös tarinanjyviä. Ongelmana voikin olla runsaudenpula: miten löytää vuosikausien aikana kertyneestä tutkimusmateriaalista ne kerrottavat tarinat. Anna Kortelainen (2017) ja Marija Vantti neuvovat kirjoittajaa etsimään kysymyksiä. Mikä minua kiinnostaa? Millaisen tarinan minä haluaisin lukea? Oma innostus aiheeseen auttaa kirjoittajaa. Kirjoittajan innostus näkyy tekstissä ja tarttuu lukijaan. (Kortelainen 2017, 35-46; Vantti 2010, 101.)

Sukutarinan voi löytää pienistä yksityiskohdista. Valokuvat, muistot, suvun sanonnat, lehti-ilmoitukset – kaiken takana piilee tarina, jos kirjoittaja osaa katsoa tarkasti. Usein elämänkokemus auttaa tunnistamaan hyvän tarinan siemenet. Pienestä yksityiskohdasta voi kasvaa kokonainen tarina. (Enwald, Vainikkala-Kejonen & Vähäaho 2003, 113-114; Kortelainen 2017, 38-45; Vantti 2010, 42-44.)

Yksityiskohdat myös elävöittävät tarinaa. Lukija kaipaa yksityiskohtia: värejä, täsmällisiä termejä, aisteja, yksilöityjä paikkoja. Ne tuovat tarinan ja sen henkilöt lähemmäksi lukijaa kuin asioiden selittäminen puhki. (Goldberg 2011, 29-33; Vantti 2010, 108-109.) Sukutarinan kirjoittajan on muistettava, että menneisyydessäkin on ollut värejä ja aistihavaintoja, vaikka niitä ei yleensä vanhoista valokuvista tai asiakirjoista löydä.

3.5 Tarina kerrotaan alusta loppuun

Miten sukutarinoissa voidaan hyödyntää tarinallisen tietokirjallisuuden keinoja? Tapoja kertoa tarina on yhtä monta kuin on kertojaakin, ja ne ovat kaikki yhtä oikeita (Kortelainen 2017, 35-36, 43). Sukutarinan kirjoittajan kannattaa kuitenkin miettiä, miten lukijan mielenkiintoa voidaan lisätä.

Aloitukset. Ne ensimmäiset virkkeet ja rivit – niillä saadaan lukija kiinnostumaan tarinasta. Kiinnostava sukutarina saa mielenkiinnon usein heräämään juuri aloituk-

sellaan, joka esimerkiksi yksinkertaiselta vaikuttavan verbivalinnan kautta saa lukijan eläytymään tarinan henkilön elämään heti ensiriveiltä lähtien. Kirjoittajan on syytä miettiä ja muokata tekstinsä aloitusta huolella. (Karjula & Mahlamäki 2017, 10; Keskisarja 2017, 84; Lassila-Merisalo 2020, 62-63; Vantti 2010, 118-119.) Joskus yksi sana riittää.

Tarinaa pitää kuljettaa eteenpäin, kohtauksesta toiseen, tapahtumasta toiseen. Tässä auttaa, jos kirjoittajalla on mielessään tarinan juoni, punainen lanka joka kulkee läpi tarinan. Kaikkea ei voi eikä pidäkään kertoa, varsinkaan merkkimääräisesti rajatussa tarinassa. Ihmiselämä on täynnä yksityiskohtia ja tapahtumia, mutta niillä kaikilla ei ole valitun tarinan ja juonen kannalta samanlaista merkitystä. (Lassila-Merisalo 2020, 75-77; Raevaara & Strellman 2019, 57-58.)

Sukutarinat kerrotaan usein kronologisesti päähenkilön syntymästä kuolemaan. Tarinallisessa tietotekstissä voi kuitenkin kokeilla kaunokirjallisuudesta tuttua rikottua kronologiaa: aloittaa kertomuksen päähenkilön elämän käännekohtasta, sitten käydä edeltävät elämänvaiheet läpi, kuvata käännekohtan vaikutukset ja loppuelämän vaiheet. Näin sukutarina rakentuu jännityskertomuksen tapaan, mikä yleensä herättää lukijan kiinnostuksen. (Lassila-Merisalo 2020, 78-79; Raevaara & Strellman 2019, 173-174.)

Jos aloitussanat saavat ihmisen lukemaan tarinan, jää tarinan lopetus päällimmäisenä lukijan mieleen. Siksi kirjoittajan on kiinnitettävä huomiota myös tarinallisen tietotekstin lopetukseen. Lopetus kannattaa valita tekstin sisältöön ja tyyliin sopivaksi. Joihinkin tarinoihin sopii parhaiten suljettu lopetus, toisiin avoin lopetus. Onnellinen loppukaan ei ole pakollinen. (Lassila-Merisalo 2020, 80-87; Raevaara & Strellman 2019, 185-186.) Koska moni sukutarina on itse asiassa pienois-elämäkerta, tarina päättyy yleensä päähenkilön kuolemaan. Se ei välttämättä kuitenkaan tarkoita surullista loppua – suvun tarina voi jatkua jälkipolvien kautta.

4 OPETELLAAN KERTOMAAN TARINA

4.1 Alussa on tavoite

Kandidaatintutkielmassa suunniteltava sukutarinan kirjoittamisen työpaja on kestoltaan yksipäiväinen, noin seitsemän luentotunnin pituinen koulutus. Useimmissa kirjoittamisen oppaissa työpajoilla tarkoitetaan pidempikestoista koulutusta, jossa on monta lyhyttä kokoontumiskertaa (ks. esimerkiksi Haanpää 2015, Karhumäki & Toivakka 1999, Pentikäinen 2019 ja Vainikkala 2021). Sukutarinatyöpajan pituus tulee huomioida opetussisältöä suunniteltaessa. Lisäksi on otettava huomioon aikaisemmin toisen kouluttajan toimesta pidetty teorialuento, joka toimii taustana työpajan sisällölle. Kehitettävä työpaja on tarkoitus toteuttaa samansisältöisenä useammalla eri paikkakunnalla eri osallistujille.

Työpajan tavoitteena on herättää osallistujien kiinnostus sukutarinoiden kirjoittamiseen. Oletusarvoisesti suurimmalla osalla työpajaan osallistuvista ei ole aikaisempaa kokemusta kirjoittamisen opiskeluista, ei ainakaan suoraan sukututkijoille suunnatulta kirjoituskurssilta. Näin ollen sukutarinan kirjoittamisen työpajan tärkein tavoite on rohkaista osallistujia kirjoittamaan, tarinallistamaan sukututkimustaan. (Haanpää 2015, 34-35.) Opetuksen tavoitteena on teorian, esimerkkien ja harjoitusten avulla kertoa narratiivisesta tietotekstistä sukutarinan näkökulmasta sekä auttaa osallistujia alkuun sukutarinan kirjoittamisessa tarjoamalla työkaluja ja ideoita siihen, miten sukututkimuksesta muokataan sukutarinoita.

Kurssikuvauksen mukaan sukutarinan kirjoittamisen työpaja on tarkoitettu erityisesti niille sukututkimusharrastajille, jotka haluavat muokata tutkimustensa tuloksia sukutarinoiksi. Koulutukseen ilmoittautuvien aikaisemmat kirjoittamiskokemukset tai lähtökohdat eivät ole tiedossa ennen työpajan toteuttamista. Opettajana voin vain toivoa, että ilmoittautuneet ovat lukeneet huolella kurssi-

kuvauksen ja ymmärtäneet työpajan luonteen, jottei tule yllätyksenä esimerkiksi se, että työpajassa tehdään kirjoitusharjoituksia. Yksipäiväisessä työpajassa kukaan tuskin kuvittelee kirjoittavansa kokonaista sukutarinaa, mutta uskoisin useamman odottavan saavansa koulutuksesta ainakin tietoa ja neuvoja tarinan kirjoittamiseen liittyen. Miten tarinallistaa sukututkimus, jotta tuloksena on muutakin kuin suku-luettelo?

Työpajan vetäjänä minulla on omat tavoitteeni. Kouluttajana ensisijaisena tavoitteenani on tarjota osallistujille kurssikuvauksen mukainen, suunniteltu ja mietitty koulutus. (Ekström 2021, 70-71.) Jokaisesta opiskelijasta on kuitenkin kiinni se, tapahtuuko oppimista ja minkä verran. Ohjaaja kouluttaa, mutta oppiminen tapahtuu opiskelijan päässä. (Jääskeläinen 2002, 166-167.) Henkilökohtaisesti pidän onnistuneimpina kursseina niitä, joissa myös itse opin jotain uutta kirjoittamisesta tai sukututkimuksesta.

Olen Päivi Haanpään (2015, 42) kanssa samaa mieltä siitä, että kouluttaja on opiskelijoita varten. Kouluttajan vastuulla on, että ryhmä toimii ja että kurssi saavuttaa tavoitteensa. Vuorovaikutusta on synnyttävä vähintään kouluttajan ja osallistujien välille, toivottavasti myös osallistujien välille. Yksipäiväisessä työpajassa jälkimmäisessä voi olla haasteita. (Haanpää 2015, 36-40.) Sukututkimusopettajana olen kuitenkin monta kertaa huomannut, miten tuntemattomista ihmisistä muodostuu ryhmä jo kolmen oppitunnin jälkeen. Koulutusmuotona työpaja antaa mahdollisuuden vuorovaikutukselle ja ajatusten vaihdolle (Harper 2021, xxv).

Kouluttajana olen erään saamani palautteen mukaan ”selväsanainen, ei missään nimessä kuiva luennoitsija”. Sukututkimusopettajana en peittele eteläkarjalaisia juuriani, vaan opetan oman persoonani kautta. Minulla ei ole vielä kokemusta siitä, millainen kirjoittamisen opettaja olen. Minulla on kuitenkin ollut onni saada nauttia kirjoittamisen perus- ja aineopintojen myötä useiden erilaisten kouluttajien opetuksesta. Tietämättä, että itsekin jonain päivänä opetan kirjoittamista, olen oppinut heiltä jotain (Ekström 2021, 59). Kokemukseni kirjoittamisen opetuksen saralta on siis toistaiseksi vain osallistujan roolista, mutta kouluttajana tarkkailen jokaisella kurssilla aina myös ohjaajan opetustapaa. Päivi Haanpää (2015, 40-42) kertoo toimivansa vastaavasti aina osallistuessaan kirjoituskurssille.

4.2 Sopivassa suhteessa

Valittu koulutusmenetelmä on työpaja. Menetelmän luonteeseen kuuluu osallistuvuus. Esittäjäkeskeisestä luennoista poiketen työpajassa kouluttaja ei pelkästään luennoi kuulijoille, vaan tavoitteena on kysymysten ja tehtävien kautta saada kuulijat osallistumaan työpajan toteutukseen. Kirjoittamisen työpajassa tämä voidaan

toteuttaa esimerkiksi harjoitustehtävien ja niistä syntyneiden tekstien ääneen lukemisen kautta. (Pentikäinen 2019, 20-21.)

Päivi Haanpään mukaan sanataidekursseilla opetellaan lukemaan, kirjoittamaan, puhumaan ja kuuntelemaan. Näiden neljän perusasian keskinäinen suhde muodostuu eri kirjoituskursseilla erilaiseksi. Siihen vaikuttavat muun muassa kurssin pituus, käsiteltävä aihe, opettajan persoona ja osallistujien tavoitteet. Kaikkia neljää ainesosaa kuitenkin tarvitaan. (Haanpää 2015, 51-52.)

Suunniteltavana olevan sukutarinan kirjoittamisen työpajakoulutuksen pituudeksi on tilaajan toimesta määritelty kuusi tuntia, johon sisältyy tunnin verran taukoja. Opetuksen osuudeksi jää näin ollen hieman alle seitsemän luentotuntia. Kouluttajana saan vapaasti rakentaa työpajakokonaisuuden annetuissa puitteissa. Kokonainen koulutuspäivä on riittävän pitkä, jotta kirjoittamiskurssilla ehditään myös kirjoittaa. Työpajaa ei voi edes rakentaa pelkän opettajan luennoinnin varaan. Tältä pohjalta suunnittelin työpajalle rakenteen.

TAULUKKO 1 Yksipäiväisen työpajan rakenne ja aikataulusuunnitelma

Kellonaika	Koulutuskokonaisuuden osio	Kesto (minuutteina)
10.00 - 11.30	Koulutuspäivän avaus ja tavoitteiden julkistaminen	5
	Lämmittelyharjoitus ja sen purku	7+23
	Teoria 1: tarinan osat	20
	Esimerkkejä ja niistä keskusteleminen	20
	Kirjoitusharjoitus	15
11.30 - 11.45	Tauko	15
11.45 - 12.45	Kirjoitusharjoitus ja sen purku	20+20
	Teoria 2: havainnointi ja yksityiskohdat	20
12.45 - 13.15	Lounastauko	30
13.15 - 14.30	Teoria 3: kertomuksen juoni	35
	Kirjoitusharjoitus ja sen purku	15+25
14.30 - 14.45	Tauko	15
14.45 - 16.00	Teoria 4: kirjoitusprosessi	25
	Esimerkkejä ja niistä keskusteleminen	25
	Loppukirjoitusharjoitus	15
	Koulutuspäivän päätöskeskustelu	10
	Yhteensä	360

Taulukossa 1 kuvatussa mallissa teoriaosioden osuus on 35 prosenttia, esimerkkien läpikäymisen osuus noin 18 prosenttia sekä kirjoitusharjoituksiin ja niiden purkamiseen käytetyn ajan osuus on noin 47 prosenttia koko opetusajasta. Teoriaosuus ja esimerkit kattavat yhteensä noin puolet käytettävissä olevasta opetusajasta, harjoitukset toisen puolikkaan.

Taulukossa 1 kuvattu yksipäiväisen työpajan rakenne- ja aikataulusuunnitelma toimii koulutussisällön suunnittelun pohjana. Eri osioiden ajalliset kestot ovat suuntaa antavia arvioita. Kunkin työpajan osallistujista riippuu, miten vilkkaaksi

keskustelu muodostuu ja miten halukkaita osallistujat ovat lukemaan omia tekstejään ääneen. Osallistujamäärällä on myös vaikutusta aikataulutukseen erityisesti harjoitustehtävien läpikäymisen osalta. Nyt suunniteltavassa sukutarinan kirjoittamistyöpajassa osallistujien enimmäismäärä on kuitenkin rajattu 15 henkilöön, minkä mukaan olen laatinut aikataulusuunnitelman.

Kouluttajana minun on varauduttava myös siihen, että joudun muuttamaan suunnitelmaani kesken koulutuksen. Päivi Haanpää suosittelee, että kouluttaja valmistele ensimmäiselle opetuskerralle tarkan opetussuunnitelman ja noudattaa sitä. Ensimmäisen kokoontumiskerran jälkeen voi laatia tarkemmat suunnitelmat koko kurssille. Tämä soveltuu kuitenkin vain kirjoituskursseille, jotka kokoontuvat useasti. (Haanpää 2015, 65-66.) Yksipäiväisessä koulutuksessa aikaa muutosten tekemiseen on vain vähän, jolloin kouluttajana minun on punnittava, pitäydynkö alkuperäissuunnitelmassani vai en. Luotan kuitenkin siihen, että kokemukseni opettamisesta, sukututkimuksesta ja kirjoittamisesta auttavat tiukan paikan tullen mahdollisten muutosten tekemisessä. Koska työpaja on tarkoitus toteuttaa useamman kerran eri paikkakunnilla, voin kurssien välissäkin tehdä tarpeelliseksi katsomiani muutoksia opetussisältöön.

Seuraavassa kahdessa luvussa käyn läpi tarkemmin sukutarinan kirjoittamisen työpajaan sisältyviä opetussisältöjä. Käsittelen teoriaosuudet ja niihin liittyvät kirjoitusharjoitustyypit omissa luvuissaan.

4.3 Tarinan ainesosista syntyvä kertomus

Teoria on parasta käytäntöä (Haanpää 2015, 52; Jääskeläinen 2002, 175). Allekirjoitan tämän väitteen sataprosenttisesti. Kokemukseni opettajana on osoittanut, että lukemattomista esimerkeistä huolimatta oppi ei mene perille, jos esimerkki tuntuu osallistujasta vieraalta. Sukututkijoille suunnatun sukutarinatyöpajan osallistujajoukko on kuitenkin oletusarvoisesti varsin homogeeninen ryhmä. Osallistujia yhdistää sama harrastus. Kaikissa suvuissa on yhtäläisyyksiä, joihin sukututkijat voivat samaistua. Aviottomia lapsia löytyy jokaisesta suvusta ja menneisyyden suuri lapsikuolleisuus on kaikille tuttua. Tältä pohjalta esimerkkien keksiminen on helpompaa, mutta kirjoittajana jokainen osallistuja on erilainen. Teoriasta jokainen voi puolestaan oivaltaa, miten sitä pystyy soveltamaan juuri omaan kirjoittamiseen. Itse oivalletut esimerkit muistaa parhaiten, mikä edistää oppimista (Haanpää 2015, 52).

Kandidaattitutkielmani luvussa 4.1 määrittelin sukutarinan kirjoittamisen työpajan tärkeimmäksi tavoitteeksi rohkaista osallistujat kirjoittamaan sukutarinoita. Olen myös löytänyt sukutarinasta narratiivisen tietotekstin ja kertomuksen ominaispiirteitä. Tältä pohjalta olen suunnitellut työpajan opetussisällön teoriaosuudet.

Miisa Jääskeläinen esittelee Jane Rogersin proosan kirjoittamismallin, joka muodostuu useammasta taidosta. Kirjoittajan tulee osata laatia hyvä aloitus, rakentaa juoni sekä luoda henkilöhahmot ja maailma, johon tarina sijoittuu. Kirjoittajalta vaaditaan lisäksi taitoa kirjoittaa vuoropuhelua ja taitoa valita kullekin tekstille sopiva tyyli. (Jääskeläinen 2002, 106-107.) Lasse Ekholm (2004, 77) kertoo kokoavansa kertomukset henkilöistä, paikoista, tapahtumista ja kohtaamisista, minkä lisäksi tarvitaan myös kiinnostava juoni lukijan mielenkiinnon ylläpitämiseksi. Marija Vantti (2010, 117) puolestaan toteaa ytimekkäästi, että tarinoilla on alku, keskikohta ja loppu sekä ne yhteen liittävä juoni. Kertomus muodostuu johdannosta, juonen kehittelystä ja jännityksen rakentamisesta, ratkaisevasta huippukohdasta ja lopetuksesta (Sarmavuori 2010, 196).

Kertomuksen rakenne ja juoni nousevat lähdekirjallisuudesta keskeisimmäksi opetussisällöksi. Sukutarinan kirjoittamisen työpaja on yksipäiväinen, joten kirjoittamisen, kielen tai kertomusten kaikkia hienouksia ei siihen voida sisällyttää. On keskityttävä olennaiseen, siihen millä sukututkimuksen tarinallistaminen saadaan käyntiin. Pidempikestoisella kirjoituskurssilla sukutarinoita voitaisiin työstää enemmän ja syventää kirjoittamisen oppimista aivan eri tavalla.

Tarinan aloittamiseen liittyen työpajassa on tarkoitus käydä läpi esimerkkejä erityyppisistä aloituksista. Materiaalina hyödynnän Suomen Sukututkimusseuran julkaisemia sukutarina-antologioita, joista poimin erilaisia aloituksia. Pyrin saamaan keskustelua aikaiseksi siitä, millainen aloitus houkuttelee lukemaan koko tarinan. Osallistujat voivat jakaa myös omia kokemuksiaan ja esimerkkejään.

Tarinaa voi elävöittää monella eri tavalla. Tarkat yksityiskohdat epämääräisen ilmaisun sijaan lisäävät todentuntua. ”Kuvaile, älä selitä” on lähdekirjallisuudessa toistuva ohje (ks. esimerkiksi Vantti 2010, 109). Aistihavainnot värit mukaan lukien – nämä unohtuvat monelta kokeneemmaltakin harrastajakirjoittajalta, saati sukututkijalta, joka on tottunut katsomaan mustavalkoisia valokuvia. Tavoitteena on esimerkkien ja tuntiharjoituksen avulla opettaa havainnointia ja tarinan rikastamista yksityiskohdilla (Goldberg 2011, 29-33).

Juonen hahmottelemista ja tarinankerronnan rytmittämistä on tarkoitus käydä läpi työpajan aikana teorian ja harjoituksen avulla. Kertomuksella on oltava punainen lanka, joka soljuu läpi tekstin solmien sen eri osat yhteen. Sukutarinakin tarvitsee punaisen langan, juonenkulun, joka tekee tekstistä kertomuksen ja saa lukijan jatkamaan lukemista. Yksi ihmiselämä on jo lähtökohtaisesti kehitystarina. Jokainen ihminen kohtaa elämänsä aikana muutoskohtia, jotka vievät elämään eri suuntaan. (Vantti 2010, 116-118.) Muutoksen ei tarvitse olla suuri tai päähenkilön tehdä jotain yhteiskunnallisesti merkittävää, vaan niin sanotun tavallisenkin ihmisen elämään mahtuu monta kertomisen arvoista hetkeä. Näistä saadaan sukutarinaan juoni.

Tarinankulkuun on syytä kiinnittää huomiota, mikäli haluaa saada lukijat kiinnostumaan. Lukija haluaa yleensä yllättyä. Marija Vantti (2010, 118) suosittelee aloittamaan tarinan hetkestä, joka kertoo jotain koko tekstin sisällöstä tai teemasta. Ennakointi tulevasta tai aloittaminen tapahtumien keskipisteestä herättää lukijan mielenkiinnon. Kertomuksen rytmittäminen esimerkiksi nopeilla ajallisilla leikkauksilla tuo tekstiin vaihtelua. Jos kaikki yhden ihmiselämän tapahtumat selostaa yksityiskohtaisesti, kadottaa lukijansa varmasti jo ensimetreillä. (Vantti 2010, 118-120.)

Päivi Haanpää (2015, 70) toteaa, että kirjoittamisen opettamisessa on valmiin tekstin lisäksi kiinnitettävä huomiota myös kirjoittamisen prosessiin. Erityisesti aloittelevien kirjoittajien kanssa voi olla tarkoituksenmukaisempaa keskittyä kirjoittamisen ja luovuuden käynnistämiseen kuin itse lopputulokseen. (Haanpää 2016, 69-70.) Yhtä tärkeää on mielestäni oivaltaa, ettei ole vain yhtä oikeaa tapaa kirjoittaa (Jääskeläinen 2002, 49-51). Lisäksi jokaiselle kirjoittavalle ihmiselle tuttuja kirjoittamisen esteitä ja niiden purkamiskeinoja on tarkoitus käsitellä lyhyesti kirjoitusprosessin osana. Tässä kohtaa hyödynnän opetussisällön laatimisessa erityisesti Kimmo Svinhufvudin (2016) ajatuksia kokonaisvaltaisesta kirjoittamisesta ja kirjoittamisen ongelmista.

Edellä mainituista syistä haluan viimeisenä teoriaosuutena ottaa mukaan kirjoitusprosessin pääpiirteet sukutarinatyöpajaan. Sukututkijalle, joka on tottunut ajattelemaan henkilöiden elämää syntymästä kuolemaan, voi tulla uutena tietona esimerkiksi se, ettei sukutarinaa tarvitse kirjoittaa kronologisessa järjestyksessä alusta loppuun. Tarinan kirjoittamisen voi aloittaa vaikka sen keskeltä, siitä mistä kirjoittaminen on helpointa aloittaa ja rakentaa paloista tarina (Jääskeläinen 2002, 46, 115).

Aloittelevalle kirjoittajalle voi olla oivaltavaa kuulla, että tekstin ei tarvitse olla valmis syntyessään. Että kirjoitusprosessiin kuuluu tekstin muokkaaminen, usein jopa moneen kertaan. (Jääskeläinen 2002, 44-47, 184.) Itselleni tämä on ollut vapauttava oivallus – tosin sen viemistä käytäntöön on vielä harjoiteltava. Kirjoittajana pyrin edelleen liikaa tuottamaan kerralla niin sanotusti valmista tekstiä. Ottamalla kirjoitusprosessin pääpiirteet mukaan opetussisältöön haluan osoittaa sukutarinatyöpajan osallistujille, että näin ei tarvitse olla. Työpajassa tehtävien lyhyiden, rajattuna aikana tehtävien kirjoitusharjoitusten yhtenä tavoitteena on opetella kirjoitusprosessia, madaltaa kirjoittamisen kynnystä ja synnyttää sukutarinoihin muokattavia tekstikappaleita (Haanpää 2016, 18-19). Työpajan harjoituksia käsittelem seuraavassa luvussa.

4.4 Kirjoittamaan oppii kirjoittamalla

Kirjoitusoppaissa korostetaan, että kirjoittamaan oppii vain kirjoittamalla (ks. esimerkiksi Haanpää 2015, Harper 2021, Jääskeläinen 2002 ja Vainikkala 2021). Vastaa- vasti sukututkimusta oppii vain tutkimalla sukua: kurssit ja oppikirjat eivät auta, jos niistä opittuja tietoja ei vie itse käytäntöön. Tämän pohjalta uskon, että sukutarinatyöpajan osallistuvat sukututkijat ovat vastaanottavaisia hyväksymään väittämän kirjoittamalla oppimisesta.

Kouluttajana uskon vahvasti tekemällä oppimisen ja esimerkkien voimaan. Minusta on luonnollista, että kirjoittamiseen keskittyvässä työpajassa kirjoitetaan edes lyhyitä harjoitustehtäviä ja käydään läpi erilaisia esimerkkejä, joita osallistujat voivat omissa tarinoissaan hyödyntää. Kovin montaa erilaista tai pitkää tunti- harjoitusta ei yksipäiväisen koulutuksen aikana ehditä tehdä. Kotitehtäviäkään ei voi antaa, koska kurssi kokoontuu vain kerran. Ennakkotehtävä sen sijaan on mahdollinen. Ennakkotehtäväksi olen suunnitellut lähinnä taustamateriaaliin hankintaan liittyvää valmistautumista, en varsinaista kirjoitustehtävää.

Kirjoitusharjoituksia on erilaisia. Päivi Haanpää (2015, 60-54) jakaa harjoitustyyppit viiteen eri ryhmään seuraavasti:

- orientoivat harjoitukset
- tutustumisharjoitukset
- teorianharjoitukset
- materiaalin tuottamiseen keskittyvät harjoitukset
- terapeuttiset harjoitukset

Marja-Riitta Vainikkala on soveltanut Haanpään ryhmittelyä oman kirjoitusoppaansa tarpeita paremmin vastaavaksi lisäämällä ryhmittelyyn välipala- ja muokkausharjoitukset sekä loppuharjoituksen. Vainikkala muodostaa eri harjoitusmuodoista kurssikokonaisuuksia, joita hän kirjassaan esittelee. (Vainikkala 2021, 17-20.) Sekä Haanpää että Vainikkala suosittelvat eri harjoitustyyppien yhdistämistä kirjoituskurssin luonteeseen ja kokoontumiskertaan sopivalla tavalla. Esimerkiksi tutustumisharjoitukset sopivat luontevasti kurssin tai työpajan alkuvaiheeseen. (Haanpää 2015, 58-60; Haanpää 2016; Vainikkala 2021, 17-20.)

Erityyppisillä kirjoitusharjoituksilla on erilaisia tavoitteita. Kouluttajana minun täytyy tietää, miksi olen valinnut opetussisältöön tietyn harjoituksen. Tavoitetta ei välttämättä tarvitse kertoa osallistujille, mutta tarvittaessa ohjaajan on pystyttävä perustelemaan, miksi tietty harjoitus on otettu mukaan. (Haanpää 2015, 39-40.)

Esittelen seuraavaksi sukutarinan kirjoittamisen työpajaan valitsemani harjoitukset ja perustelut niiden valinnoille. Mikäli valittu harjoitus löytyy lähdekirjallisuudesta, viittaa kyseiseen teokseen. Muissa tapauksissa harjoitusta ei mainita kirjallisuudessa sellaisenaan tai se on kehittelemäni yhdistelmä useammasta samantyyppisestä harjoituksesta.

Heti työpajan aluksi tehdään lämmittelyharjoitus, joka toimii samalla tutustumisharjoituksena. Tämän harjoituksen tarkoituksena on saada kirjoittaminen käyntiin. Osallistujat saattavat olla elämänsä ensimmäisellä kirjoituskurssilla, joten he voivat tarvita rohkaisua. Tämän vuoksi on hyvä valita helposti lähestyttävä harjoitus, josta jokainen keksii kirjoitettavaa. (Haanpää 2015, 60-61; Haanpää 2016, 13, 18; Vainikkala 2021, 18.) Lämmittelyksi valitsin itsellenikin monelta kirjoituskurssilta tutun ”Sata sanaa omasta nimestä” -harjoituksen. Tarkoituksena on kirjoittaa omasta etunimestä, sen historiasta ja vaikkapa sen herättämistä ajatuksista. (Haanpää 2016, 28; Vainikkala 2021, 141.) Sukututkijoilta voi myös kysyä, onko etunimi kenties suvussa sukupolvelta toiselle periytyvä nimi.

Alkuharjoitus on tarkoitus purkaa siten, että jokainen osallistuja lukee kirjoittamansa tekstin ääneen. Näin harjoitus toimii samalla myös tutustumisharjoituksena, sillä tarkoituksena ei ole pitää erillistä esittelykierrosta. Aion tehdä myös itse saman tehtävän ja lukea tekstini ryhmän viimeisenä. Ennen tekstien lukemista minun täytyy korostaa vapaaehtoisuutta: tekstejä ei ole pakko lukea tai voi valita tekstistä vain osan, jonka jakaa muille (Haanpää 2015, 61; Haanpää 2016, 19). Ääneen lukemisen sijaan voi vain kertoa oman nimensä.

Tarinan aloittamiseen liittyen työpajassa on tarkoitus tehdä teoriaharjoitus, jossa harjoitellaan eri tapoja aloittaa kertomus. Harjoitus voidaan toteuttaa esimerkiksi siten, että osallistujat saavat valita kouluttajan jakamista vaihtoehdoista yhden aloituksen, josta he jatkavat tarinaa (Silfverberg & Hirvonen 2010, 18-19). Tässä harjoituksessa syntyneitä tekstejä ei ole tarkoitus lukea ääneen, vaan ne jäävät jokaisen omaan käyttöön.

Havainnointi- tai kuvailuharjoitukseksi valitsin muilla sukututkimuskursseilla jo aikaisemmin hyväksi havaitsemani valokuvaharjoituksen. Jokainen osallistuja valitsee omista sukualbumeistaan valokuvan, jossa on 2-4 henkilöä. Kuva otetaan mukaan työpajaan. Henkilöiden ei tarvitse olla tunnistettuja, mutta kuvan on hyvä olla riittävän tarkka, jotta yksityiskohdat esimerkiksi vaatetuksessa erottuvat. Tehtävänä on kirjoittaa, mitä kuvassa näkee. Missä kuva on otettu? Kuka kuvan on ottanut? Mitä jää kuvan ulkopuolelle? Miten henkilöt sijoittuvat toisiinsa nähden? Millaisia ilmeitä heillä on? Mitä heillä on päällään tai käsissään? Kiinnittämällä huomiota yksityiskohtiin voidaan kuvan henkilöistä päätellä yllättävän paljon ja saada näin aineksia sukutarinaa varten (Vantti 2010, 42-43). Osa teksteistä voidaan lukea ääneen niin että kuva paljastetaan muulle ryhmälle vasta lukemisen jälkeen.

Tekniikkaharjoituksena kirjoitetaan seitsemän virkkeen novelli. Tätä edeltää teoriaosuus, jossa käydään läpi juonen rakenteeseen ja tarinnankerronnan rytmiin liittyviä asioita. (Vainikkala 2021, 78-80.) Juoni on olennainen osa kertomusta, punainen lanka joka kulkee läpi tarinan. Pakottamalla kokonainen kertomus seitsemään virkkeeseen on keskityttävä olennaiseen, pidettävä se punainen lanka kirjoittajan käsissä. Tämä ehkäisee vääriin poluille eksymistä, minne sukututkija usein henkilöpaljouden keskellä harhautuu.

Novelliharjoituksen lähtökohtana voi olla esimerkiksi osallistujalla työn alla oleva sukutarina, jolloin hänen on mietittävä tarinansa ydin tiivistetyssä muodossa. Lähtökohdaksi voidaan valita myös havainnointiharjoituksessa käytetty valokuva ja siitä syntynyt teksti, jolloin osallistujalla on valmiina novellin henkilöt, paikka ja tilanne. Novelli voidaan kirjoittaa myös vanhoissa sanomalehdissä julkaistujen pikku-uutisten pohjalta. Tässä tapauksessa minä kouluttajan tarjoaisin osallistujille muutaman vaihtoehdon, josta he voisivat valita kiinnostavimman. Viimeisessä toteutustavassa tulisi samalla harjoiteltua lähdeaineiston muokkaamista sukutarinaksi. Tähän sopisi myös ote jostain viranomaisen asiakirjasta – onhan sukutarina narratiivinen tietoteksti, joka perustuu todellisiin asioihin.

Työpajan päättää loppuharjoitus, jossa osallistujat voivat luoda katsauksen koulutuksen jälkeiseen aikaan. Tarkoituksena on laatia itselle mahdollisimman käytännönläheinen jatkosuunnitelma (Reinikainen 2007, 99-101; Vainikkala 2021, 148-149). Miten aikoo jatkaa kirjoittamista? Millaisia sukutarinoita haluaa kirjoittaa, mistä aiheista? Mitä tapahtuu seuraavaksi työpajassa tehdyille kirjoitusharjoitusten teksteille? Osallistuja voi asettaa itselleen ihan konkreettisia tavoitteita, kuten esimerkiksi sukutarinan julkaisemisen lähipiirissä tai laajemmalti sukututkimusyhteisössä. Tätä harjoitustekstiä ei lueta ääneen, mutta sisältö voi nousta osittain esiin työpajan loppukeskustelussa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen ymmälläni. Miksi yksi sukutarina tuntuu kiinnostavammalta kuin toinen, vaikka molemmissa on oppimaton piika päähenkilönä? Miten tuon sukutarinan kirjoittaja sai minut uppoutumaan täysin tuntemattomien ihmisten elämään? Miksi toinen tarina ei anna minulle samanlaista lukuelämystä? Näitä kysymyksiä pysähdyin pohtimaan tarkemmin, kun luin Suomen Sukututkimusseuran sukutarinakilpailuun osallistuneita tekstejä. Kirjoittamisen aineopintojen aikana löysin sukutarinoista yhtäläisyyksiä narratiivisen tietotekstin kanssa ja olin oivalluksen äärellä. Tätä oivallusta, kandidaatintutkielmani alkuhypoteesia halusin testata.

Kiinnostava tarina etenee kuin jännittävä kertomus, joka saa lukijan eläytymään tapahtumiin. Sitä luetaan kuin romaania tai novellia. Toinen tarina muistuttaa ehkä enemmän perinteistä elämäkertaa lukuisine nimineen ja päivämäärineen, värittömine ihmisineen, joiden nimet eivät tartu lukijan muistiin. Sukutarinat ovat silti totta, perustuvat todellisiin ihmisiin, paikkoihin ja tapahtumiin. Ainoa ero on yleensä tarinallisuudessa.

Huomioni kiinnittyi sukutarinoissa käytettyihin kaunokirjallisiin keinoihin: dialogiin, kuvaukseen, aisteihin. Tutkin kertomuksen rakennetta: eteneekö se kronologisesti päähenkilön syntymästä kuolemaan vai onko rakennetta jollain tavalla muutettu. Pienet yksityiskohdat tekevät tarinasta todentuntuisemman. Sujuvasti eteenpäin soljuva kertomus kuljettaa lukijaa kevyesti mukanaan. Ymmärrän nyt, miksi kiinnostun täysin tuntemattomien ihmisten elämästä – narratiivinen sukutarina houkuttelee lukemaan.

Johtopäätökseni on, että sukutarina on narratiivinen tietoteksti. Sukutarina on kertomus, jolla on selkeä alku, keskikohta ja loppu sekä ne yhteen sitova juoni. Sukutarina kirjoitetaan lukija mielessä: kirjoittaja haluaa viedä lukijan elämymatkalle menneisyyteen, tuoda menneet sukupolvet lähemmäksi nykyisyyttä.

Sukututkimusharrastajat yleensä keräämään sukutauluihin nimiä, päivämääriä ja paikkakuntia. Tarinallisuus on vasta tulossa sukututkimukseen, minkä

vuoksi sukututkijat tarvitsevat sukutarinoiden kirjoittamiseen liittyvää koulutusta. Tämän kandidaatintutkielman toisena osiona oli suunnitella lähdekirjallisuuden pohjalta opetussisältö yksipäiväiseen sukutarinan kirjoittamisen työpajaan. Koska kyseessä on tilaustyö, ei tutkielmassa ole käyty yksityiskohtaisesti läpi opetusmateriaalia. Opetussisältö on kuvattu yleisemmällä tasolla.

Opetusmateriaalin valinnassa painottui narratiivinen tietoteksti ja sen ominaispiirteet, sillä havaitsin sukutarinan kuuluvan narratiivisen tietotekstin kenttään. Koulutusmenetelmä on työpaja, minkä vuoksi noin puolet koulutuksen kokonaisuudesta on suunniteltu käytettävän työpajassa tehtäviin kirjoitusharjoituksiin ja niiden läpikäyntiin. Tavoitteena on osallistuttaa kurssilaiset työpajan sisällön luomiseen. Teoriaosuudet tukevat tuntiharjoituksia taustoittaen niiden tarkoituksia. Laadin työpajaa varten myös rakenne- ja aikataulusuunnitelman, joka on tarkoitettu opettamisen toteuttamisen tueksi, ei osallistujille jaettavaksi kurssiohjelmaksi.

Tuntiharjoitukset valitsin osittain lähdekirjallisuuden, osittain omien kokemusteni pohjalta. Vasta toteutunut työpaja osoittaa, olivatko kirjoitusharjoitukset toimivia ja osallistujien mielestä sopivia. Valmistelutyötä on hankaloittanut se, että osallistujien kirjoittamiskokemukset tai lähtötasot eivät ole kouluttajan tiedossa.

Väitän, että sukututkijan velvollisuus on kertoa menneiden polvien tarinat. Historiantutkimus on jo riittävästi painottanut niin sanottuja merkkihenkilöitä – sukutarinoissa valokeilaan pääsevät taas tavalliset ihmiset, ja aivan ansaitusti. Jokaisella on tarina, joka ansaitsee tulla kerrotuksi. Jokaisella on tarina, joka ansaitsee tulla luetuksi. Sukutarinatyöpajan vetäjänä voi osaltani pyrkiä vaikuttamaan siihen, että tarinat tulevat myös kirjoitetuksi.

LÄHTEET

- Aho, L. Kuitula, M. & Vuorela, J. (2021). *Sukutarinat 2020*. Suomen Sukututkimusseuran sukutarinoita 4. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura.
- Ekholm, L. (2004). *Jutun juuri – Kirjoittajan opas* (suom. T. Korolainen). Helsinki: Tammi.
- Ekström, N. (2021). From the Shadow of a Myth to an Academic Subject: Teaching Writing from a Cognitive Base. Teoksessa M. Moore, & S. Meekings (toim.), *The Place and the Writer: International Intersections of Teacher Lore and Creative Writing* (s. 59–74). London: Bloomsbury Academic. Haettu 10.1.2022 osoitteesta <https://doi.org/10.5040/9781350127180.ch-005>
- Enwald, L., Vainikkala-Kejonen, M-R. & Vähäaho, A. (2003). *Elämä tarinaksi*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Goldberg, N. (2011). *Hyvä kaukainen ystävä. Kuinka kirjoittaa elämäntarina* (suom. M-R. Vainikkala). 2. painos. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Haanpää, P. (2015). *Sanataideohjaajan opas*. Helsinki: Avain.
- Haanpää, P. (2016). *Tullaan tutuksi: 55 tapaa tutustua*. Helsinki: Avain.
- Hakalahti, N. & Tuominen, T. (1996). *Kirjoittajaohjaajan tukipaketti*. Hämeenlinna: Hämeen läänin taidetoimikunta.
- Harper, G. (2021). Foreword: The Kinship in Creative Writing. Teoksessa M. Moore, & S. Meekings (toim.), *The Place and the Writer: International Intersections of Teacher Lore and Creative Writing* (s. xviii–xxvi). London: Bloomsbury Academic. Haettu 10.1.2022 osoitteesta <https://doi.org/10.5040/9781350127180.ch-005>
- Hiidenmaa, P. (2020). Trendinä tarinallinen tietokirja. Teoksessa M. T. Virtanen, P. Hiidenmaa & J. Nummi (toim.), *Kertomuksen keinoin. Tarinallisuus mediassa ja tietokirjallisuudessa* (s. 23–50). Helsinki: Gaudeamus.
- Jääskeläinen, M. (2002). *Sana kerrallaan. Johdatus luovaan kirjoittamiseen*. Helsinki: WSOY.
- Karhumäki, J. & Toivakka, S. (1999). *Sininen kynä. Luovan kirjoittamisen opas*. Porvoo: WSOY.
- Karjula, E. & Mahlamäki, T. (toim.) (2017). *Kurinalaisuutta ja kuvittelua. Näkökulmia luovaan tietokirjoittamiseen*. Turku: Tarke.
- Keskisarja, T. (2017). Historioitsijan kokemuksia tositarinan etsimisestä ja kertomisesta. Teoksessa E. Karjula & T. Mahlamäki (toim.), *Kurinalaisuutta ja kuvittelua. Näkökulmia luovaan tietokirjoittamiseen* (s. 79–94). Turku: Tarke.
- Kortelainen, A. (2017). Käsi sydämelle. Teoksessa E. Karjula & T. Mahlamäki (toim.), *Kurinalaisuutta ja kuvittelua. Näkökulmia luovaan tietokirjoittamiseen* (s. 31–48). Turku: Tarke.
- Lassila-Merisalo, M. (2020). *Tarinallinen journalismi*. Tampere: Vastapaino.
- Nyqvist, S. (2020). Kenen sanat ja tarinat? Tietokirjallisuus kaunokirjallisuuden lähteenä. Teoksessa M. T. Virtanen, P. Hiidenmaa & J. Nummi (toim.), *Kertomuksen keinoin. Tarinallisuus mediassa ja tietokirjallisuudessa* (s. 23–50). Helsinki: Gaudeamus.

- Pentikäinen, J. (2019). Työpajamalliin perustuva kirjoittamisen kouluopetus: Eksplisiittisestä opetuksesta toimijuuteen. *SCRIPTUM: Creative Writing Research Journal*, 6(1), 1–33.
- Raevaara, T. & Strellman, U. (2019). *Tietokirjailijan kirja*. Jyväskylä: Docendo.
- Reinikainen, P. (2007). *Elämänkaarikirjoitus ja ihmisen vuodenaajat*. Helsinki: Kirjapaja.
- Sarmavuori, K. (2010). *Opi ja ohjaa kirjoittamista*. Helsinki: BTJ Kustannus.
- Silfverberg, A. & Hirvonen, E. (2010). *Sata sivua. Tekstintekijän harjoituskirja*. Helsinki: Avain.
- Suomen Sukututkimusseura (2022). Sukutarinakilpailu. Haettu 15.4.2022 osoitteesta www.genealogia.fi/sukutarinakilpailu
- Svinhufvud, K. (2016). *Kokonaisvaltainen kirjoittaminen*. 3. uudistettu ja täydennetty laitos. Helsinki: Art House.
- Vainikkala, M-R. (2021). *Kirjoittajakurssikirja*. Helsinki: BoD.
- Vantti, M. (2010). *Totta ja tarua. Kirja menneisyydestä kirjoittavalle*. Uudistettu laitos. Tampere: Mediapinta.
- Vasenkari, M. & Kuusiluoma, P. T. (2018). *Sukutarinat 2017*. Suomen Sukututkimusseuran sukutarinoita 1. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura.
- Vasenkari, M. & Kuusiluoma, P. T. (2019). *Sukutarinat 2018*. Suomen Sukututkimusseuran sukutarinoita 2. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura.
- Vasenkari, M. & Kuusiluoma, P. T. (2020). *Sukutarinat 2019*. Suomen Sukututkimusseuran sukutarinoita 3. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura.